

# Kršitve avtorskega prava na internetu

**Kovačič Matej**

**(CC) 2006**

*Delo je izdano pod Creative Commons licenco: "Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Deljenje pod enakimi pogoji 2.5 Slovenija". Celotno pravno besedilo licence je dostopno na spletni strani: <<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/si/legalcode>>, ali na poštnem naslovu: Inštitut za intelektualno lastnino, Streliška 1, 1000 Ljubljana.*

# “Intelektualna lastnina”

- Tim. intelektualna lastnina:
  - industrijska lastnina (patenti, modeli,
  - blagovne in storitvene znamke ter geografske označbe porekla);
  - avtorske pravice avtorjev na njihovih delih iz področja književnosti, znanosti in umetnosti.
- Po mnenju nekaterih je izraz zavajajoč, saj so se avtorsko, patentno in pravo blagovnih znamk razvijali ločeno, pokrivajo ločena področja in imajo različne namene.

# Avtorska pravica

- ZASP določa, da so avtorske pravice pravice **avtorjev** na njihovih delih s področja književnosti, znanosti in umetnosti (tim. avtorska pravica) ter pravice **izvajalcev, proizvajalcev** fonogramov, filmskih producentov, radijskih ali televizijskih organizacij, **založnikov** in izdelovalcev podatkovnih baz (tim. sorodne pravice).
- Avtorska dela so individualne intelektualne stvaritve s področja književnosti, znanosti in umetnosti.
- V Sloveniji zakonsko niso varovane ideje, načela in odkritja, uradna besedila z zakonodajnega, upravnega in sodnega področja ter ljudske književne in umetniške stvaritve.
- Avtorska pravica pripada avtorju na podlagi same stvaritve dela.

# Avtorska pravica

- Materialne avtorske pravice varujejo premoženjske interese avtorja v zvezi z uporabo njegovega dela.
- Za uporabo se šteje zlasti **reproduciranje** (torej shranjevanje in kopiranje avtorskega dela), pa tudi javno izvajanje, javno prikazovanje in dajanje na voljo javnosti.
- **Za vse te dejavnosti je potrebno dovoljenje avtorja.**
- V P2P omrežjih uporabniki z razdeljevanjem datotek le-te pravno gledano dajejo na voljo javnosti.
- **Pogosto gre namreč za hkraten prenos k sebi in razdeljevanje naprej!**

# Dovoljena uporaba avtorskega dela

- Pod nekaterimi pogoji je mogoče avtorsko delo prosto uporabljati. Avtorsko delo je mogoče:
  - predelati (npr. v parodijo ali karikaturu),
  - uporabiti za citiranje,
  - uporabiti (predvajati) za izobraževalne namene, ipd.
- Reproduciranje avtorskega dela je ob nekaterih pogojih in omejitvah mogoče tudi za privatne namene:
  - fotokopiranje dela knjige,
  - izdelava tim. varnostnih kopij,
  - upravičeni uporabnik računalniškega programa lahko reproducira največ dva varnostna primerka programa.
- Po določenem času avtorska pravica preneha (70 let po smrti so/avtorja oz. za kolektivna dela 70 let po objavi).
- Prosta uporaba ni povsem brez zakonskih omejitev!

# Tipične kršitve

- Za kršitev avtorske pravice na računalniškem programu se šteje tudi:
  - vsako **distribuiranje** primerka računalniškega programa, za katerega oseba ve ali bi lahko domnevala, da je nedovoljeni primerek, pa tudi **posest za gospodarske namene**;
  - javno posojanje računalniških programov in baz podatkov **ni dovoljeno**;
  - nedovoljeno reproduciranje (kopiranje / razdeljevanje) programov in vsebin.
- Razvoj širokopasovnih povezav do interneta in P2P tehnologij je povzročil premik od organiziranega piratstva (tim. organizirane ilegalne reprodukcije, ki je imela navadno tudi finančne motive) do neorganiziranega, ki poteka preko interneta in P2P omrežij.

# Kazni

- Kazenski zakonik, 158. člen: sankcioniranje kršitve pravice avtorja do objave, prikaza, izvedbe ali prenosa avtorskega dela, pa tudi do različnih neupravičenih posegov v tuje avtorsko delo.
- Kazenski zakonik, 159. člen: sankcioniranje neupravičene uporabe avtorskega dela. Če tržna cena neupravičeno uporabljenih del pomeni:
  - večjo premoženjsko vrednost: zapor do treh let
  - veliko premoženjsko vrednosti: zapor do petih let
  - če je bila pridobljena velika protipravna premoženjska korist - zaporna kazen od enega do osmih let.

# Kazni

- Kazenski zakonik, 160. člen: *"kdor neupravičeno reproducira, **da na voljo javnosti**, razširja ali da v najem eno ali več izvedb, fonogramov, videogramov, RTV oddaj ali podatkovnih baz, katerih skupna tržna cena pomeni večjo premoženjsko vrednost, se kaznuje z zaporom do treh let"*. V primeru velike premoženjske vrednosti, pa je zagrožena zaporna kazen do petih let.
- Za večjo premoženjsko vrednost se šteje znesek, ki presega pet povprečnih neto plač na zaposleno osebo, za veliko pa znesek, ki presega petdeset povprečnih neto plač na zaposleno osebo.
- Novembra 2005 je **večja premoženjska vrednost** znašala **882.865 SIT**, **velika premoženjska vrednost** pa dobrih **88 mio. SIT**.

# Odzivi na računalniško piratstvo

- **izobraževalne kampanje** (večinoma manj uspešne);
- povečevanje **zakonodajne prepresije** (višanje kazni, mednarodno koordiniran boj proti piratstvu, direktiva EU o hrambi prometnih podatkov, *Digital Millennium Copyright Act*, *Konvencija o kiberkriminalu*, odločitev Vrhovnega sodišča ZDA *MGM v. Grokster* (kriminalizacija distribucije pripomočkov, ki se **lahko** uporabijo za kršitve avtorskih pravic),...);
- uvajanje **tehničnih zaščit** za preprečevanje kopiranja (aktivacija, upravljanje z dostopom do digitalnih vsebin (DRM - *Digital Rights Management*) ter **Trusted Computing**).
- Avtorske pravice se uporabljajo tudi kot opravičilo tako za zaščito vsebine kot tudi za zbiranje osebnih podatkov o potrošnikih vsebine.

# Nekateri vzroki računalniškega piratstva

- razmah širokopasovnega dostopa do interneta;
- dostopnost naprav za digitalno reproduciranje avtorsko zaščitnih del (nizka cena CD in DVD zapisovalnikov in trdih diskov);
- razvoj tehnologij za razdeljevanje datotek (tim. P2P - peer-to-peer tehnologije);
- neustreznost oz. neučinkovitost tehničnih zaščit, ki naj bi preprečile digitalno reproduciranje;
- nepripravljenost ali morda celo nesposobnost založnikov, da se prilagodijo novim tržnim razmeram in ponudijo možnost nakupovanja glasbe in filmov preko interneta in po privlačnejši ceni (primer programa za "odklepanje" DVD-jev *DeCSS*).

# Izgovori

- Kraja tim. intelektualne lastnine ni enakovredna običajni kraji dobrin, saj oškodovanec po kraji ne ostane brez svoje lastnine (tim. kriminal brez žrtve).
- Kritika avtorsko pravne zakonodaje (*pogosto zelo upravičena!*), ki povečuje moč založnikov in korporacij ter povečuje obdobje zaščite (primer *Sonny Bono Copyright Term Extension Act*).
- Visoke cene izdelkov, ki niso posledica visokih stroškov, pač pa monopolnih položajev medijskih in programerskih korporacij ter izkoriščanje končnega potrošnika.
- Krčenje pravic posameznikov (npr. do varnostnih kopij) zaradi povečevanja zaščite korporacij.

# Izgovori

- Pirati so sodobni Roobini Hoodi, ki jemljejo bogatim in dajejo revnim.
- Neupravičena reprodukcija je sicer nezakonita, a moralno upravičena.
- Vsa programska oprema bi morala biti brezplačna (ne glede na odločitev avtorja oz. lastnika).
- Piratstvo je včasih tržna strategija podjetja, ki uporabnike najprej navadi na svoje izdelke in konkurenco izrine iz trga, nato pa prične uveljavljati svoje pravice in višati cene.
- Neumni razlogi proti piratstvu.

# Neumni razlogi proti piratstvu

- BSA na svoji spletni strani navaja da so: *“legalni programi izdelani po zelo visokih merilih in nudijo številne prednosti”*, med drugim:
  - zagotovljena kakovost (*EULA?*);
  - možnost nadgradenj (*ali nadgradenj ni mogoče piratizirati?*);
  - zanesljivost (*EULA?*);
  - programi vsebujejo popolno dokumentacijo ter tehnično pomoč in druge informacije (*ali dokumentacije ni mogoče piratizirati, pomoč pa najti na forumih na internetu?*).
- BSA navaja še izgubo časa, denarja, dela in grožnjo virusov (*mar piratiziranje ne pomeni “prihranek” denarja in časa? Ali virusi ne grozijo tudi legalnim programom?*).

# Resnica o komercialnem programju

- Windows Xp Home Edition **End-User Licence Agreement**, poglavje 17:
  - “Microsoft ali njegovi dobavitelji **v nobenem primeru niso odgovorni** za kakršnokoli posebno, naključno, kazensko neposredno ali posledično škodo... povezano z uporabo ali nezmožnostjo **uporabe programske opreme**, nudenjem ali nezmožnostjo **nudenja podpore** ali drugih storitev, informacij, programske opreme... **celo v primeru napake, delikta (vključno z malomarnostjo)**, popačenja, izrecne odgovornosti, prekinitve pogodbe, prekinitve jamstva Microsofta ali kateregakoli dobavitelja in to **tudi v primeru, če je bil Microsoft ali katerikoli dobavitelj obveščen o možnosti takšne škode**”.

# Tehthejši razlogi proti piratstvu

- nemoralnost takega početja, saj gre za obliko kraje, ki povzroča gospodarsko škodo;
- tveganje kazenskega pregona in/ali odškodninske tožbe;
- piratstvo komercialne programske opreme otežuje prodor odprtodkodnih in brezplačnih rešitev, poleg tega pa uporabnike navaja na komercialne produkte in s tem utrjuje njihov (pogosto monopolni) položaj na trgu.

# Copyleft

- Copyleft avtorskopravno zakonodajo izkorišča za širjenje pravic uporabnikov in ne za njihovo ožanje:
  - licenca **GPL (GNU General Public Licence)** uporabniku računalniškega programa daje pravico reprodukcije programa pod nekaterimi pogoji. Glavni pogoj je, da uporabnik skupaj s programom (oziroma na zahtevo) distribuira tudi njegovo programsko kodo, vključno z vsemi lastnimi spremembami in izboljšavami programa.
  - **Creative Commons** je licenca namenjena predvsem umetniškim in znanstvenim delom. Osnovna ideja CC je, da nekateri ustvarjalci želijo namesto načela "vse pravice pridržane" uveljaviti načelo "nekatero pravice pridržane" oziroma celo "nobene pravice pridržane".

# Obstoječe alternative

- odprtokodni pisarniški paket **OpenOffice.org**,
  - program za obdelavo slik **GIMP**,
  - programi za delo z internetom (brskalnik **Firefox**, odjemalec elektronske pošte **Thunderbird**, odjemalec elektronske pošte in osebni organizator **Evolution**),
  - različni programi za predvajanje in obdelavo multimedijskih vsebin (**Mplayer**, **Audacity**, **Cinelerra**)
  - namizne distribucije Linuxa (npr. **Ubuntu Linux**)
- Nekatere alternative se lahko povsem enakovredno kosajo s profesionalnimi izdelki, nekatere pa so sicer manj zmogljive, vendar za povprečnega, domačega uporabnika še vedno povsem zadovoljive.

# Obstoječe alternative

- na področju ponudbe multimedijских vsebin je na voljo čedalje več del pod licenco Creative Commons;
- tržni pristopi in predvsem cene na področju ponudbe multimedijских vsebin so se že pričeli spreminjati (iTunes, celo Hollywood,...).
- Eden pomembnih razlogov za piratstvo je verjetno tudi **neosveščnost uporabnikov**.
- Če bi bili namreč posamezniki prisiljeni vso programsko opremo, ki jo uporabljajo, tudi kupiti, je verjetno, da bi se pogosteje odločali za enakovredne a brezplačne alternative.
- **Osveščanje uporabnikov in ne zgolj represija!**

# Zaključek...

- *“Stvar je preprosta. Piratiziranje = slabo. Se komu zdi, da je prav, če se software kar daje naokrog? Se vam? Meni se tudi zdi prav ampak ne za ves software, za tistega, kjer ima uporabnik dovoljenje, da ga lahko daje naokrog. Open Source software to v večini primerov omogoča. Izvolite ga dajati naokrog.*
- *Vam ni všeč? Jah, tough luck. Microsoft vam ne dovoli dajati okrog njihovega programja. Ste preveč bebavi, da tega ne morete spoštovati? Niste? Preveč revni ste? Ja, hudirja. Jaz se tudi ne vozim z BMW X5, ker sem pač preveč reven.*
- *Torej, česa točno ne razumete?”*
  - uporabnik na Slo-Tech forumu.